

MOMENTE DIN LUPTA MUNCITORIMII GALAȚENE, SUB CONDUCEREA COMUNIȘTILOR, ÎMPOTRIVA DICTATURII MILITARE FASCISTE, PENTRU ÎNFAPTUIREA INSURECȚIEI NAȚIONALE ANTIFASCISTE DIN AUGUST 1944

PETRU PANȚIRU

Războiul antisovietic în care a fost tîrîță România de către dictatura militară-fascistă a avut urmări deosebit de grele pentru masele populare. În timp ce clasele exploatoare profitau de pe urma războiului prin afaceri legate de producția de armament și de specula cu bunurile de larg consum, precum și de condițiile create de regimul militar-fascist de intensificare a exploatării maselor populare, situația muncitorilor, a țăranilor și a altor categorii de oameni ai muncii se înrăutățea tot mai mult.

Datorită intensificării jefuirii țării noastre de către Germania hitleristă, datorită eforturilor desperate ale dictaturii militare-fasciste, aflată în pragul prăbușirii, de a rezista în fața loviturilor nimicitoare date de armata sovietică pe front la sfîrșitul anului 1943 și începutul anului 1944, situația economică a maselor a cunoscut o înrăutățire considerabilă comparativ cu perioada anterioară. Dacă salariile au crescut în anii 1941—1944 numai de 2—3 ori, în același timp, prețurile oficiale la produsele alimentare, îmbrăcăminte și încălțăminte s-au urcat de 3—4 ori¹. Aprovizionarea cu produse alimentare de primă necesitate devenea tot mai dificilă. Pe măsură ce produsele românești erau duse în Germania hitleristă în cantități tot mai mari, în România consumul înregistra scăderi simțitoare de la o zi la alta. Principalele produse de larg consum se distribuiau pe bază de cartele, iar rația stabilită era departe de a satisface măcar cerințele minime ale unei persoane. În Galați, potrivit unei publicații a primăriei din primăvara anului 1944, cantitatea de carne săptămînală fixată pentru o persoană era de 0,250 kg², nici aceasta de multe ori nu se distribuia. Majoritatea produselor de strictă necesitate se vindeau la „bursa neagră”, la prețuri care depășeau de cîteva ori pe cele oficiale. Aceasta constituia un mijloc eficace de jefuire suplimentară a maselor de consumatori și, în același timp, de îmbogățire rapidă a comercianților și speculanților. Ca urmare a sărăcirii maselor, a lipsei de mărfuri pe piață, consumul diverselor produse alimentare și industriale, ca pîine, zahăr, ulei, îmbrăcăminte etc., ajunsese în 1944 să reprezinte

¹ N. C. Munteanu, *Acțiuni muncitorești desfășurate în Galați și Brăila împotriva exploatării capitaliste și a dictaturii militaro-fasciste (1941—1944)*, în „Analele Inst. de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R.”, 1963, nr. 4, p. 72.

² Arh. st. Galați, Chestura Poliției Galați, dos. 111/1944, f. 332.

mai puțin de jumătate din consumul anului 1938, iar dacă avem în vedere prețurile foarte ridicate de la bursa neagră, decalajul era mult mai mare. Într-un raport al comisiei de control a prețurilor din iulie 1944 se arăta că nici un comerciant nu avea etichetate prețurile la produsele de pe piață, iar acolo unde s-au găsit câteva etichete erau diferențe mari între prețurile de pe etichete și cele trecute pe mercurialul primăriei ¹.

Războiul și exploatarea din ce în ce mai crâncenă au adus pe muncitori într-o stare de sărăcie de nedescris. „Majoritatea muncitorilor portuari — se specifica într-un memoriu al lor din martie 1944 — n-au decît o singură cămașă” ². Pînă și organele de stat erau nevoite să recunoască această stare de lucruri. Astfel, într-un raport al Inspectoratului de poliție Galați se consemna că muncitoarele de la fabrica „Textila gălățeană” nu pot face față standardului de viață actual cu un salariu de 175—200 de lei pe zi ³.

Agravarea situației materiale a muncitorilor era însoțită de înrăutățirea continuă a condițiilor de muncă din întreprinderi și din port. Patronii, ocrotiți de legile fasciste și mulțumiți de afacerile fabuloase legate de producția de război, nu se interesau cituși de puțin de condițiile în care se desfășura munca în întreprinderile lor. La „Uzina Titan”, se sublinia într-un proces-verbal încheiat în septembrie 1943 cu ocazia unui control, „munca echipelor care lucrează la laminoare este grea cu prisosință și istovitoare, la fel și la celelalte secții. Munca se prestează într-un local învechit și nereparat, lipsit de orice aparate pentru condiționarea aerului, fumul din interiorul uzinei împiedică vizibilitatea pe orice anotimp și îngreunează respirația celor ce activează” ⁴. Condiții asemănătoare de muncă existau și în celelalte întreprinderi.

Măsurile „excepționale” luate în timp de război de guvernul dictaturii fasciste au contribuit în mare măsură la înrăutățirea în ansamblu a condițiilor de viață și de muncă ale maselor, și îndeosebi ale muncitorimii. Potrivit acestor măsuri, ziua de muncă s-a stabilit oficial la 10—12 ore, s-au militarizat majoritatea întreprinderilor, comandanților militari și inspectorilor muncii li s-a acordat dreptul să prelungească durata zilei de lucru, să suspende odihna în zilele de duminică și sărbătorile legale, iar patronilor li s-a dat mîna liberă să ia orice măsură, ocrotiți fiind de organele de stat și de justiția fascistă. Din arsenalul de măsuri excepționale făcea parte și legea din 18 august 1943, care prevedea introducerea pedepsei cu carcera, cu arestul și a pedepsei corporale (25 de lovituri pentru bărbați) în scopul așa-zisei mențineri a disciplinei în întreprinderi.

Durata prelungită a zilei de muncă stabilită oficial nu era respectată de patroni nici în această situație, grație drepturilor cu care erau investiți. Astfel, într-o notă informativă a chesturii poliției se spunea că la fabrica de paste făinoase „Atlas” personalul „muncește 12 ore din 24” ⁵ (ziua de muncă pentru acea-

¹ Arh. st. Galați, Primăria Municipiului Galați, dos. 38/1944, f. 76.

² *Ibidem*, Inspectoratul Muncii Galați, dos. 709/1944—1945, nepaginat.

³ *Ibidem*, dos. 701/1943—1944, f. 10.

⁴ *Ibidem*, f. 122—130.

⁵ *Ibidem*, Poliția Chesturii Municipiului Galați, dos. 710/1943—1944, nepaginat.

stă fabrică era fixată la 10 ore). De asemenea, în rapoarte ale muncitorilor de la întreprinderile „Titan“, „Șantierul naval Galați“ (S.N.G.), „Fabricile unite de uleiuri vegetale“, se sublinia, printre alte nemulțumiri, și faptul că patronii nu respectă ziua de muncă de 10 ore.

Samavolniciile și teroarea, legiferate și considerate de statul fascist drept măsuri de menținere a ordinii în timp de război, erau practicate pe scară largă în întreprinderi, în port și în alte sectoare de activitate. Ele își găseau expresia în sistemul amenzilor și reținerilor, al concedierilor, în aplicarea pedepselor cu carcera și cu bătaia etc. Într-un proces-verbal întocmit la 2 februarie 1944 cu ocazia unei anchete efectuate sub presiunea muncitorilor la fabrica „Etna“, inspectorii muncii au fost nevoiți să consemneze că muncitorii suportau „amenzi nelegale pentru diferite motive, astfel că ei nu ajung niciodată să cîștige suma la care au dreptul prin contract“¹. De asemenea, potrivit reclamațiilor repetate ale muncitorilor portuari, reprezentanții firmelor și diferiți delegați de specialitate impuși cu forța de autorități și patroni în calitate de conducători ai lor își însușeau consecutiv și nejustificat sume mari din cîștigurile mizere a celor exploatați².

Pe linia terorii și a samavolniciilor s-au înscris, după cum s-a mai subliniat, aplicarea pedepselor cu arestul, carcera, bătaia, concedierile în masă și fără preaviz și altele. În acest sens, la 10 martie 1944, conducerea Uzinelor Comunale Galați raporta Inspectoratului muncii că în uzină funcționa deja un arest compus din două camere, una pentru bărbați și una pentru femei, pedepsele aplicîndu-se conform legii. Același raport menționa că pînă la data respectivă au fost pedepsiți opt muncitori³. Concedierea era o măsură frecvent folosită de patroni, ca fiind „motivată“ de lipsa de materii prime, de faptul că elementele concediate și-au manifestat nemulțumirea față de salarizare, față de regimul de muncă din întreprinderi. Menționăm concedierile care au avut loc în această perioadă la cîteva întreprinderi: Fabrica „Atlas“ de paste făinoase⁴, țesătoria „Dobrogeana“⁵, Societatea de transporturi internaționale „Carmen“⁶, Serviciul marinei de război germane⁷.

În aceste condiții, oamenii muncii, sub conducerea comuniștilor, au desfășurat importante acțiuni împotriva dictaturii fasciste, pentru apărarea intereselor lor vitale.

Acțiunile desfășurate de muncitorimea gălățeană în întreaga perioadă a războiului antisovietic, și în special în ultima parte a lui, au avut o deosebită însemnătate, determinată nu numai de cadrul general în care acestea aveau loc, ci și de rolul pe care-l juca orașul Galați ca port la Dunăre și ca centru industrial. Ca port la Dunăre, el constituia unul dintre punctele principale prin care se scurgeau spre Germania hitleristă produsele românești și invers, tot pe aici treceau spre front unități militare, muniții, armament etc., iar ca centru industrial el contribuia la aprovizionarea frontului cu diverse materiale.

¹ Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii Galați, dos. 710/1943—1944, nepaginat.

² *Ibidem*, dos. 701/1943, f. 8.

³ *Ibidem*, f. 244.

⁴ *Ibidem*, dos. 710/1944, nepaginat.

⁵ *Ibidem*, dos. 701/1943—1944, f. 211.

⁶ *Ibidem*, f. 135.

⁷ *Ibidem*, f. 267, 269, 270, 271 și 272, 275, 276 etc.

Principalele forme de luptă ale muncitorilor împotriva dictaturii militare-fasciste le-au reprezentat în primul rînd conflictele de muncă și, într-o măsură mai mică, mișcarea grevistă. În majoritatea cazurilor, aceste acțiuni au avut ca obiectiv să impună patronilor satisfacerea unor revendicări de ordin economic, dar, avînd în vedere condițiile interne și internaționale în care se desfășurau, precum și poziția strategică pe care o ocupa orașul Galați, ele au căpătat, pe lîngă aspectul economic, și un pronunțat caracter politic, constituind o expresie puternică a intensificării luptei de clasă, contribuind la slăbirea dictaturii militare-fasciste.

În a doua jumătate a anului 1943 și în primul trimestru al anului 1944 au avut loc numeroase conflicte de muncă și alte acțiuni care s-au desfășurat aproape simultan în toate întreprinderile din oraș și port. Simultaneitatea declanșării și desfășurării acestora a fost rodul activității desfășurate de partid în rîndul maselor de muncitori în scopul realizării unității lor de acțiune. Pe baza unor revendicări de ordin economic și politic care interesau întreaga muncitorime, comuniștii au reușit ca, în condițiile unei crunte terori, să mobilizeze masele largi de muncitori și alte categorii de oameni ai muncii în lupta împotriva exploatării, a războiului antisovietic, a dictaturii militare-fasciste și a ocupanților hitleriști.

Printre cele mai mari conflicte de muncă subliniem pe acelea de la uzina „Titan“, care au izbucnit pentru prima dată în 1939, însă, datorită faptului că atît conducerea uzinei, cît și comisia de arbitraj au tergiversat ani de-a rîndul satisfacerea revendicărilor, neînțelegerile dintre părțile interesate s-au menținut aproape în întreaga perioadă a războiului¹.

În desfășurarea acestui conflict, muncitorii au obținut în 1941 prima hotărîre pe linia rezolvării litigiului existent; conducerea uzinei nu a acceptat-o decît parțial, deși nu satisfăcea în întregime revendicările formulate. Continuînd lupta, în noiembrie 1943 muncitorii metalurgiști au impus autorităților judiciare luarea unei noi hotărîri. Dat fiind faptul că această hotărîre nu era altceva decît o repetare formală a deciziei din 1941, muncitorii au respins-o². Lupta muncitorilor s-a desfășurat cu tot mai multă dîrzenie, încît a atras atenția Președinției Consiliului de Miniștri și Ministerului Muncii. În memoriul reînnoit, ei au formulat revendicări privind sporirea salariilor în raport cu creșterea prețurilor, care urcau rapid de la o zi la alta; de asemenea au venit și cu propuneri concrete privind îmbunătățirea condițiilor de muncă în acord în diverse sectoare ale întreprinderii. Sub presiunea muncitorilor și de teama extinderii acțiunilor care se desfășurau și în celelalte întreprinderi, conducerea uzinei a fost nevoită să accepte în mare parte revendicările impuse de muncitori³.

În noiembrie 1944 a fost soluționat conflictul dintre cei 1921 de muncitori ai Șantierului naval Galați și conducerea întreprinderii. Acest conflict a izbucnit în iunie 1943, datorită salarizării insuficiente și a aprovizionării defectuoase cu alimente, îmbrăcăminte și lemne de foc etc.⁴. Muncitorii au obținut în urma

¹ Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii Galați, dos. 701/1943—1944, f. 122—130.

² *Ibidem*, dos. 702/1943—1944, nepaginat.

³ *Ibidem*, dos. 701/1943—1944, f. 101—103.

⁴ *Ibidem*, dos. 702/1943—1944, nepaginat.

rezolvării conflictului o majorare a salariilor de 20%. Tot în luna noiembrie a izbucnit și s-a soluționat conflictul colectiv de muncă dintre muncitorii fabricii de nasturi „E-ateș” și conducerea întreprinderii. Conflictul a avut ca obiectiv principal sporirea salariilor¹.

Valul conflictelor de muncă declanșat în a doua jumătate a anului 1943 a cuprins, începând din octombrie și pînă în martie 1944, întreaga muncitorime portuară. Astfel, în octombrie 1943, muncitorii manufacturiști² au denunțat contractul colectiv cu cele două mari firme de navigație: Societatea anonimă română de navigație pe Dunăre (S.R.D.) și Navigația fluvială română (N.F.R.). Motivul denunțării contractului l-a constituit revendicarea esențială: sporirea prețurilor la lucrările executate³. În ciuda faptului că dictatura fascistă a interzis prin lege mișcarea grevistă, acțiunea muncitorilor manufacturiști a îmbrăcat forma de grevă, întrucît, denunțînd contractul, ei au refuzat să mai lucreze pînă cînd societățile respective le vor satisface revendicările formulate. Inițial firmele au respins cererea muncitorilor și au luat măsura de a-i înlocui cu muncitori de la alte specialități, însă n-au izbutit, întrucît ceilalți muncitori s-au solidarizat cu tovarășii lor de luptă. În fața acestei situații, conducerile societăților au recurs la calea tratativelor. În februarie 1944, muncitorii obțin o majorare a prețurilor cu 30%, pe care n-au acceptat-o, întrucît era departe de a satisface revendicările formulate, ceea ce a făcut ca lupta să continue. La 6 martie 1944 au fost denunțate toate tarifele existente în portul Galați, muncitorii cerînd majorarea prețurilor la lucrările executate cu 50%⁴. Autoritățile fasciste aflate în fața unui asemenea conflict, în condițiile schimbărilor survenite pe front, au căutat să-l rezolve cît mai repede. La 20 martie, comisia de arbitraj a recurs iarăși la majorarea tarifelor cu 30%, în afară de tarifele prețurilor de la cele două firme N.F.R. și S.R.D.⁵. Muncitorii au respins din nou hotărîrea și au continuat lupta, cerînd satisfacerea în întregime a revendicărilor. La 21 august 1944 au obținut recunoașterea în totalitate a revendicărilor formulate și hotărîrea de a fi satisfăcute. Aceasta a fost o victorie însemnată a muncitorilor gălățeni în lupta lor împotriva exploatării și o lovitură puternică dată aparatului de stat fascist.

Faptul că dictatura fascistă dădea posibilitate maselor de muncitori să apeleze, pentru rezolvarea conflictelor de muncă cu patronii, la comisii de arbitraj nu însemna că guvernul dorea să satisfacă revendicările celor exploatați, ci prin aceasta el urmărea dirijarea pe căi „legale” a nemulțumirilor lor. Sub presiunea muncitorilor, autoritățile fasciste erau nevoite să ia cunoștință de doleanțele acestora și chiar să elaboreze unele hotărîri în conformitate cu înseși

¹ Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii, dos. 702/1943—1944, nepaginat.

² Categoria de muncitori manufacturiști forma o specialitate în cadrul nomenclaturii muncilor din port. Muncitorii din această categorie se ocupau cu manipularea produselor industriale ca mașini unelte, textile, încălțăminte, produse alimentare etc. În competența lor nu era cuprinsă manipularea produselor industriale ca de pildă, che-restea, cărbuni, minercuri etc.

³ Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii Galați, dos. 730/944, nepaginat.

⁴ *Ibidem*, dos. 729/1943—1944, nepaginat și dos. 730/1943—1944, nepaginat.

⁵ *Ibidem*.

dispozițiile formale ale legislației muncii în vigoare. Hotărârile date în favoarea muncitorilor nu erau rodul bunăvoinței statului fascist față de clasa muncitoare, ci o consecință a luptei intransigente a ei, condusă de partid. A fost un merit al clasei muncitoare din țara noastră și, implicit, al muncitorimii gălățene că a știut, sub conducerea P.C.R., să folosească cele mai palide rămășițe ale legislației muncitorești, să demaște caracterul ei antipopular și antimuncitoresc și să întoarcă împotriva statului fascist înseși legile lui nedemocratice.

Conflictele colective de muncă au constituit în același timp și un mijloc de sabotare a producției de război și a frontului, întrucât multe dintre ele au fost însoțite de încetinirea lucrului și de întreruperea lui. Sabotarea producției de război a fost un obiectiv important al luptei clasei muncitoare din țara noastră. Muncitorii gălățeni, sub conducerea comuniștilor, au dat o atenție deosebită acestei sarcini date de partid. În lupta pentru îndeplinirea ei, muncitorii au folosit, pe lângă conflictele de muncă, și alte mijloace, ca: absentarea în masă de la lucru, refuzul de a executa unele lucrări urgente și altele. La 6 februarie 1944, agenții siguranței trimit în fața Curții marțiale un lucrător de la uzina „Titan” pentru că a sabotat executarea unei comenzi militare, a lipsit nemotivat de la serviciu și a refuzat să vină la lucru la ora 5 dimineața¹. Direcțiunea fabricii „Atlantic” de egrenare și țesătorie informează deseori Inspectoratul muncii că, datorită absențelor nemotivate ale muncitorilor de la lucru, „întreprinderea nu se poate achita de obligațiile față de comenzile făcute de stat pentru înzestrarea armatei”². „Societatea noastră, se subliniază într-o adresă, a predat cu întârziere furniturile militare și, drept consecință, a fost penalizată cu sume importante și are perspectiva de a fi dată în judecată pentru sabotarea operei de înzestrare a armatei”³. La 10 octombrie 1943, raporta aceeași întreprindere, au lipsit de la fabrică 41 de muncitori din totalul de circa 380 de salariați. „În dese rânduri am încercat — se plîngea întreprinderea Inspectoratului muncii — să rezolvăm această problemă prin avize, avertismente etc., însă n-am reușit. Am încercat prin prime de muncă acordate acelor lucrători care vin cu regularitate la serviciu, nici în acest mod n-am reușit”⁴. Alarmat, Inspectoratul muncii face cunoscut întreprinderii să dea ultimul avertisment tuturor lucrătorilor care lipsea nemotivat de la lucru și să-l țină la curent dacă absențele continuă. „În caz că numiții (lucrători care lipseau sistematic de la lucru. — *n.n.*) vor continua să lipsească, veți raporta inspectoratului pentru a lua măsuri de trimiterea în judecată în fața Curții marțiale”⁵. La 24 martie 1944 Inspectorul muncii aprobă înlăturarea din serviciu a nouă lucrători de la sus-numita întreprindere. În preavizele înmîinate prin care li se aducea la cunoștință concedierea, se menționa: „Motivele concedierii se datoresc faptului că lipsiți nemotivat de la serviciu, deși în repetate rânduri vi s-a atras atențiunea că vom declara cazul organelor competente pentru sabotarea operei de înzestrare a armatei”⁶.

¹ M. Guziac, *Unele aspecte din lupta muncitorilor gălățeni împotriva exploatarei burghezo-moșierești sub conducerea Partidului Comunist din România (1921—1944)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, anul IV, 1961, p. 159.

² Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii Galați, dos. 708/1943—1944, nepaginat.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

Conducerea Uzinelor Comunale Galați înștiința autoritățile locale că „au făcut totul ce-i posibil pentru a înlătura absențele nemotivate..., dar aceste lipsuri continuă, depășind orice limită”. „În zilele de 18, 19 și 20 ianuarie 1944 — se arăta într-un alt raport — au lipsit 65 de lucrători de la tramvaie, iar în ziua de 19 ianuarie 1944, tot din aceleași motive, au circulat numai 19 vagoane din cele 26... Sînt elemente, raporta întreprinderea, care cu toate ordinele repetate, circulare, încă lipsesc nemotivat și nici nu vor să motiveze absențele”¹.

În port, muncitorii refuzau deseori executarea unor lucrări urgente legate de descărcarea sau de încărcarea vaselor cu material pentru producția de război sau pentru front. Astfel, în decembrie 1943, din cauză că au lipsit muncitorii de specialitate, mai multe șlepuri de cărbuni n-au fost descărcate la timp. Conducerea portului a încercat să execute lucrarea, apelînd la muncitorii de la alte specialități, dar aceștia au refuzat. Alarmate de opoziția muncitorilor, autoritățile portuare au luat unele măsuri, ca retragerea ordinelor de mobilizare pentru lucru la circa 25 de muncitori, aceștia făcînd parte din elementele cele mai hotărîte, care de obicei se situau în fruntea acțiunilor. Această măsură nu a reușit să intimideze pe muncitori, ei continuînd să refuze executarea lucrării. Teama autorităților de extinderea conflictului în cazul în care ar fi luat și alte măsuri represive le-a determinat să caute alte căi pentru a-i face pe muncitori să lucreze. În urma insistențelor Inspectoratului muncii, lucrarea a fost executată și ordinele de mobilizare restituite².

La începutul anului 1944, lupta muncitorilor gălațeni și a maselor populare a fost îndreptată și împotriva măsurilor luate de guvernul antonescian privind evacuarea întreprinderilor din oraș și continuarea producției acestora în localitățile unde urmau a fi strămutate. Măsurile de evacuare erau cuprinse în planul „operațiunii 1111 M. B. a Marelui Stat-Major”. Conform planului, urmau să se evacueze în diverse localități, ca T.-Severin, Corabia, Craiova, Simeria, Timișoara, București, Cîmpulung-Muscel etc.³, atît mașinile-unelte, materiile prime, arhiva, cît și o parte din personalul tehnic muncitoresc și administrativ care trebuia să asigure desfășurarea producției. Pentru evacuare era propus numai personalul calificat.

Dispersarea întreprinderilor a provocat dezorganizarea vieții economice a orașului. Producția industrială a înregistrat încă din primul trimestru al anului 1944, o reducere simțitoare, care s-a accentuat în decursul anului. Aceste modificări în viața economică au pus noi sarcini în fața comuniștilor și a muncitorilor, precum și folosirea unor forme noi de luptă. Se punea imperios problema zădărnirii planului autorităților antonesciene de evacuare și împiedicare a punerii în funcțiune a întreprinderilor în localitățile unde urmau să se evacueze. Principala formă de luptă a muncitorilor în acest domeniu a fost refuzul de a se deplasa cu întreprinderile, contribuind prin aceasta și la împiedicarea planului hitlerist de „mobilizare totală” a resurselor materiale și umane în vederea susținerii frontului. Influența crescîndă a muncii partidului în rîndul maselor a mobilizat pe muncitori la luptă susținută împotriva măsurilor de evacuare a între-

¹ Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii Galați, dos. 701/1944, f. 247.

² *Ibidem*, f. 62.

³ *Ibidem*, Prefectura județului Covurlui, dos. 256/1944, f. 212.

prinderilor. În fruntea acestor acțiuni s-au situat și de rîndul acesta muncitorii metalurghiști de la marile întreprinderi din oraș.

Semnificativ este faptul că muncitorii de la uzina „Titan“, exploatînd cu succes situația creată de împrejurări datorită căreia Stația C.F.R. nu a putut să respecte programarea vagoanelor cu care urmau să se evacueze, au reușit în masă să rămînă pe loc, cu toate că prin intermediul inspectorului militar industrial li s-au pus la dispoziție foi de bagaje și tichete de călătorie gratuite pentru ei și familiile lor. Din declarația primului director al uzinelor „Titan“ în legătură cu justificarea tichetelor de călătorie, a foilor de bagaje (pentru muncitori) și a foilor de strămutare (pentru utilajul întreprinderii), rezultă „că s-au predat uzinei pentru evacuarea personalului tichete pentru toți funcționarii și lucrătorii uzinei și membrii familiei lor, precum și cite o foaie de bagaje (50 kg). Aceste tichete și foi de bagaje încredințate biroului de mobilizare au fost distribuite personalului uzinei din ordinul și cu semnătura comandamentului militar... Lista personalului cu membrii de familie însuma vreo 883 de suflete... Deoarece nu s-au pus la dispoziție vagoanele programate, puțini au utilizat aceste bilete“. Din aceștia „numai cîțiva au ajuns la destinație [Ferdinand, Nadrag și Calan]..., mulți au rămas în Galați. Apreciem că nici 10% din biletele emise nu au fost întrebuințate“¹.

Autoritățile locale informau aproape zilnic guvernul că muncitorii nu vor să se deplaseze în alte localități. Astfel, într-un raport al Inspectoratului general al muncii pe luna mai 1944 se spunea „mulți dintre muncitorii rămași fără de lucru în Galați nu vor să se deplaseze în alte localități“².

Atît guvernul, cît și organele locale amenințau pe muncitori și funcționari cu trimiterea în judecată la Curtea marțială, dar perspectiva clară a căderii regimului fascist îi mobiliza și mai mult la luptă împotriva odioasei dictaturi. Comandamentele militare ale întreprinderilor evacuate cereau autorităților polițienești anchetarea muncitorilor care n-au urmat întreprinderea sau au dezertat. Astfel, comandamentul militar al S.N.G., evacuat la Corabia, aducea la cunoștință chesturii poliției municipiului Galați că „din 1912 lucrători nu au urmat șantierul circa 100 lucrători“³, cerînd trimiterea dezertorilor în judecata Curții marțiale.

*

Ascuțirea tuturor contradicțiilor existente în țara noastră în acea perioadă, și în primul rînd a contradicției dintre masele populare și dictatura militaro-fascistă, influența crescîndă a partidului în rîndul maselor, accentuarea crizei politice a regimului fascist, perspectiva înfrîngerii inevitabile a Germaniei naziste, au dus la izolarea completă a dictaturii fasciste și au creat condiții pentru a se trece la măsuri efective în vederea răsturnării regimului antonescian.

În aceste împrejurări, în vara anului 1943, cadrele de bază ale partidului din închisori, lagăre și din afară, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, analizînd multilateral situația politică și militară internă și internațională, au elaborat planul de acțiune în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste, a scoaterii României din războiul hitlerist și alăturării ei luptei împotriva Germaniei naziste.

¹ Arh. Uzinei de tablă subțire Galați, dos. 239/1945, f. 179.

² Arh. st. Galați, Inspectoratul muncii Galați, dos. 726/1944, f. 14.

³ *Ibidem*. Chestura Municipiului Galați, dos. 38/1944, p. 405.

În condițiile elaborării de către partid a planului insurecțional, lupta maseilor populare din orașul Galați a cunoscut un nou avânt. Comuniștii au desfășurat o muncă politică în spiritul planului de pregătire și înlăptuire a insurecției naționale antifasciste, au demascat în fața maselor caracterul măsurilor guvernului antonescian, care urmărea să îndeplinească ordinul lui Hitler de „mobilizare totală”.

La 23 August 1944 a început insurecția națională antifascistă din România, prin arestarea guvernului fascist. Armata română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, România intrând din acea zi în războiul drept de eliberare a patriei, de nimicire a fascismului.

Vestea răsturnării dictaturii militare-fasciste și a scoaterii țării din războiul hitlerist a fost primită cu multă bucurie și entuziasm de masele populare din orașul Galați. Ele și-au exprimat adevărată înflăcărată la acțiunea întreprinsă de forțele patriotice în frunte cu partidul comunist, intensificându-și eforturile de apărare a orașului împotriva trupelor germane care se retrăgeau în dezordine.

În același timp, evenimentele de la 23 August au provocat panică în rândul principalelor căpetenii fasciste din oraș. Teama de mânia maselor, de ceasul judecării i-a determinat să încerce ultima șansă, și anume aceea de a se retrage o dată cu trupele germane. Deși în seara zilei de 23 August s-a dat prima citire la radio a proclamației prin care se anunța lichidarea dictaturii militare-fasciste și ieșirea țării din războiul împotriva coaliției antihitleriste, deși a doua zi¹ și în următoarele, în ziare și în manifestele legale a apărut declarația C.C. al P.C.R. și alte documente de stat în care se prevedea trecerea la luptă armată împotriva Germaniei hitleriste, deși partidul comunist adresase un apel cu privire la rămânerea pe loc a tuturor cetățenilor, conducătorii orașului au hotărât să se evacueze. Dezorientați, ei căutau mijloace pentru a se pune la adăpost. Astfel, în după-amiaza zilei de 24 august 1944 a avut loc la Inspectoratul regional de poliție o ședință secretă cu toți șefii de autorități, convocată și prezidată de prefectul județului, în care s-a hotărât evacuarea grabnică a acestora. Pe baza acestei hotărâri, în zorii zilei de 25 august toate autoritățile militare și civile, ca prefectura, chestura, garnizoana, primăria, jandarmeria, pompieria au părăsit orașul, precunizând ca destinație județul Vlașca, locul de întâlnire stabilit prin planul de evacuare al prefectului².

În vreme ce autoritățile s-au evacuat lăsând orașul în mâinile detașamentelor de distrugere hitleriste, comuniștii și numeroși militanți ai mișcării muncitorești din Galați au mobilizat masele de oameni ai muncii și, situându-se în fruntea lor, au întreprins o serie de acțiuni privind apărarea orașului, a întreprinderilor și a altor obiective împotriva jafului trupelor hitleriste, au reorganizat viața internă. Astfel, în noaptea zilei de 23 August 1944, a avut loc o ședință a unui grup de comuniști și patrioți activi pentru cauza clasei muncitoare. La această ședință s-au discutat probleme privind apărarea orașului și a principalelor obiective industriale și culturale și asigurarea populației cu alimente.

După victoria insurecției naționale antifasciste, trupele hitleriste în retragere au căutat să radă de pe fața pământului orașul Galați. În noaptea de

¹ „România liberă”, anul II, nr. 11 din 24 august 1944.

² Arh. st. Galați, Prefectura jud. Covurlui, dos. nr. 603/1944, f. 271—379.

24 august, orașul a fost bombardat de trei ori de aviația germană cu bombe explozive și incendiare¹. În zilele de 25 și 26 august, ultimele trupe germane au procedat la minarea și incendierea a numeroase întreprinderi, instituții și case de locuit. Au fost distruse sau avariate în urma bombardamentelor și a incendiarii întreprinderi ca uzina „Titan“, U.C.G., moara „Steaua“, moara „Izbînda“, docurile, fabrica de cuie „Iromet“, S.N.G. „Țesătoria gălățeană“, Spitalul „Izolarea“ și altele². Totalul pagubelor pricinuite orașului, după unele calcule, se cifrează la impresionanta sumă de 150 de miliarde de lei, stabilită la nivelul cursului leului din august 1946³.

Vandalismele armatelor germane au fost contracarate, în mare parte, de acțiunile hotărâte ale muncitorilor, a populației pentru salvarea orașului. Aceasta se explică, pe de o parte, prin faptul că echipele de apărare a întreprinderilor și instituțiilor formate în cursul zilei de 24 august de către comuniști și muncitori patrioți activi au trecut la apărarea diferitelor obiective, iar pe de altă parte, potrivit materialelor cercetate, numărul total al soldaților hitleriști care au procedat la incendierea orașului nu depășea 30—40 de oameni, dotați cu circa 20 de motociclete. Astfel, ei n-au îndrăznit să pătrundă în cartierele industriale, care au fost distruse numai prin bombardament, iar prin incendiere au fost distruse o parte mare a centrului orașului și a străzilor de acces spre port și din port.

Echipele de apărare au acționat în mare parte înarmate. Armele au fost procurate de la trupele germane care s-au retras în grabă și în dezordine și de la autoritățile militare române care au fugit.

Cu prețul vieții, echipele de muncitori și alți oameni ai muncii, în frunte cu comuniștii, și-au îndeplinit cu cinste această misiune, apărând întreprinderile industriale, cartierele muncitorești, limitând extinderea focului și salvând de la incendiere o serie de clădiri cuprinse în raza de distrugere, contribuind prin aceasta la ocrotirea unor importante valori materiale și spirituale. În dimineața zilei de 25 august, muncitorii fochiști de la Uzina electrică au dezarmat paza militară, iar cu armamentul capturat, care se compunea dintr-o mitralieră și câteva puști, au trecut la apărarea uzinei contra trupelor hitleriste care au încercat să incendieze uzina: sub amenințarea armelor, grupul motorizat de soldați hitleriști a fost pus pe fugă, salvându-se astfel întreprinderea și clădirile din împrejurimi. De asemenea echipele de apărare au mai salvat Atelierele CFR. (azi Uzina mecanică), căpitănia portului, silozul din docuri și altele. Fabrica „Greierul“, pe care trupele hitleriste au încercat s-o distrugă prin minare, a fost salvată de un grup de muncitori, care au sfărîmat poarta întreprinderii și, pătrunzînd în curtea uzinei, au deminat-o⁴.

În același timp au fost scoase din primejdie o serie de instituții și locuințe, dintre care amintim: Banca Națională (sucursala Galați), Palatul Poștelor și al Telefoanelor, Spitalul israelit (azi Spitalul de obstetrică și ginecologie) și alte

¹ Arh. st. Galați, Insp. reg. de poliție, dos. 22/1944 f. 13—14.

² *Ibidem*, Chestura Municipiului Galați, dos. 73/1944, f. 4—9; vezi și dos. 95/1944, nepaginat; 98/1944, f. 283; 114/944, f. 78; de asemenea dos. 218/1944, f. 53, fond. Prefectura Covurlui.

³ „Viața economică“, anul I, nr. 1 (23 august 1963).

⁴ Cîteva informații documentare din acest articol au fost întregite și de relatările unor vechi militanți ai mișcării muncitorești gălățene, ca: Gr. Vicol, Iosif Constantinescu, V. Georgescu, C. Neniță.

instituții, precum și o serie de locuințe de pe strada Dogăriei, sf. Vineri și de pe alte străzi.

Rezistența, acțiunile oamenilor muncii au devenit din ce în ce mai puternice, mai eficiente. Armatele sovietice au pătruns în oraș în dimineața zilei de 27 august 1944¹ și cu sprijinul lor au fost lichidate ultimele detașamente de distrugere și de ariergardă fascistă în retragere.

Lupta dîrză a oamenilor muncii din orașul Galați, loviturile zdrobitoare date trupelor germane din interiorul țării de forțele insurecționale au constituit factorii determinanți datorită cărora orașul a putut scăpa de la o nimicire totală.

Datorită victoriei insurecției naționale antifasciste din august 1944, care a doborât dictatura militară-fascistă, a scos România din războiul antisovietic și a dat lovituri nimicitoare armatelor hitleriste, atât orașul Galați, cât și alte localități din împrejurimi n-au devenit teatre de luptă.

După izgonirea trupelor hitleriste, comuniștii, împreună cu alți patrioți, și-au intensificat activitatea privind asigurarea pazei obiectivelor industriale și a instituțiilor salvate de la barbaria fascistă, cât și pentru menținerea liniștii orașului. În acest scop au fost organizate gărzile cetățenești. În ziua de 28 august, se menționa într-un document, gărzile cetățenești deja funcționau². În port, de exemplu, se spunea într-un raport al Comisariatului de poliție din 3 septembrie 1944, paza era asigurată de 11 muncitori de port, un curier elev și 3 gardieni³.

În cursul zilei de 27 august, din inițiativa comuniștilor s-a trecut la reorganizarea aparatului administrativ al județului și al orașului. S-a instituit o comisie provizorie de conducere a prefecturii⁴ și o comisie interimară pentru conducerea primăriei Municipiului Galați. În documentele întocmite cu ocazia constituirii noii conduceri a orașului se arată că, întrucît nu s-a putut lua legătura cu guvernul țării, „se instituie în mod provizoriu o comisie interimară”⁵. Din aceste organisme făceau parte reprezentanții partidului comunist, social-democrat, național-țărănesc și național-liberal. În aceeași zi, noua conducere a județului a dat publicității prima ordonanță prin care aducea la cunoștință populației că, începînd cu data de 28 august, să-și reia activitatea în întreprinderile de stat și particulare, în port, în instituții etc. „Toți cetățenii — se arată mai departe în ordonanță — se consideră în serviciul națiunii române, avînd însărcinarea de a da concurs autorităților în absolut orice direcțiune li se va cere pentru asigurarea ordinii și bunei funcționări a aparatului administrativ”⁶.

Zorile luminoase deschise de marea zi de 23 August au însuflețit oamenii muncii din Galați la o muncă susținută, creatoare, pașnică, de făurire a unei vieți fericite. Încă din primele zile au fost puse în funcțiune principalele întreprinderi care nu reușiseră să se evacueze în întregime, s-a trecut la refacerea clădirilor și instalațiilor din stația C.F.R. Galați, s-a reluat activitatea în port și circulația între Galați și Brăila etc. Dintr-un raport al comisarului de poliție din raza portului, din 3 septembrie 1944, rezultă că pînă la acea dată nu s-a „con-

¹ Arh. st. Galați, Prefectura județului Covurlui, dos. 213/1944, f. 99.

² *Ibidem*, Chestura Poliției Municipiului Galați, pachet 245, dos. (nr. de primire) 2/1944, f. 26.

³ *Ibidem*, dos. 30/1944, f. 21.

⁴ *Ibidem*, Prefectura județului Covurlui, dos. 137/1944, nepaginat.

⁵ *Ibidem*, Primăria Municipiului Galați, dos. 36/1944, nepaginat.

⁶ *Ibidem*, Prefectura județului Covurlui, dos. 137/1944, nepaginat.

statat nimic suspect. Circulația între Galați și Brăila se face cu ajutorul bărcilor cu motor, la fel și peste Dunăre. S-a pus în funcțiune și un barcaz tras de motor”¹. Peste tot se constată de autorități că domnește liniștea și entuziasmul.

*

Lupta eroică dusă de masele populare în frunte cu clasa muncitoare sub conducerea încercată a partidului împotriva exploatării capitaliste și a terorii fasciste, numeroasele jertfe date de poporul muncitor n-au fost zadarnice. Victoria insurecției armate din august 1944, marcînd o eră nouă în istoria României, a deschis în fața poporului român calea unor profunde transformări revoluționare, care au asigurat triumful deplin al socialismului în patria noastră.

¹ Arh. st. Galați, Chestura Poliției Municipiului Galați, dos. 37/1944.